

М. Зеленика, *Битка на Дрини, Војноисториски гласник* 5; 1955, 1—46, др Гавро А. Шкриванић

Битка на Дрини, како нам је описао М. Зеленика, извођена је на основу измењене опште и посебне ситуације, са новим циљевима, по новим плановима и са новим групацијама снага, па према томе претставља оригиналан и занимљив рад. Не усвајајући поделу, каква је изнета у делу Велики рат Србије, у оквир све битке ушла је Сремска операција и операције Ужичке војске (Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, II, Београд 1925, 2, 25 до 113. Битка на Дрини је укључена у т. зв. Други период операција, који почиње са 25 VIII 1914 године као даном када су наређене припреме по добивеној бици на Церу. Операције Ужичке војске, као и оне у Срему, потпуно се одвојено разматрају од битке на Дрини. Прве операције обухватају време од 28 VIII до 14 IX, а друге до 3 IX 1914 године, док прва фаза битке на Дрини почиње 8 IX и траје закључно са 14 IX). Оваквом поделом спојени су догађаји, који, иако раздвојени простором, чине нераздвојну целину повезану и временски. Истовремено, оваквим повезивањем отклањају се заблуде по којима се Битка на Дрини сматра као део битке на Церу и на Колубари. Правилна је пишчева констатација да су почетни фронтови образовани на Дрини и да је тежиште операција ишло преко Дрине. То је заиста оправдан разлог због којег су наведене операције укључене у Битку на Дрини.

Од изворне грађе и литературе писац је, углавном, користио ВРС (Велики рат Србије) и Посљедњи рат Аустро-Угарске — ПРАУ (Osterreich Ungarns Letzer Krieg 1914—1918 I, Wien 1931, Zweite Auflage, од стр. 609 па даље). Затим он помиње предратна предавања на Војној академији, напомињући да је и по часописима било приказа појединих делова битке на Дрини, као на пример Сремска операција, бој код Чевртије, бојбе на Мачковом Камену итд. Међутим, пропустио је да нам пружи потребне податке за коришћење те грађе и литературе, а нарочито није смео изоставити имена аутора. Рад би био не само методски бољи већ и документованији, јер је већина писаца који су писали о догађајима у вези са Битком на Дрини била на руководећим положајима у Првом светском рату 1914—1918 године. Сем тога, неки су писали након публиковања дела ВРС и ПРАУ, те има података којих нема у наведеним делима. Свакако да у тим расправама има интересантних података и разноврсних појединости, вероватно и докумената, као и мишљења којима се писац користио, сложио, или их је одбацио, те је било потребно да и то из расправе видимо. Препоставку по којој се о бици на Дрини није писало због тога што није круни-

сана победом, не можемо примити, а поготову пишчево образложење, тј. да се „са званичне и приватне стране није ништа преузимало да се ова научно обради и јавност с њом упозна“ (Зеленика, н. д. 4). Позната је ствар да су већ 1925 и 1926 године објављене II и III књига ВРС у којима се налази целокупна, дотада, расположива грађа о овој бици, са скицама обостраних распореда и тока операција и са потребним секцијама. Грађа и описи догађаја се ређају по фазама, тачно онако како су се развијали, носећи наслове према току догађаја; на пример, описујући демонстративни прелаз Тимочке дивизије I позива преко реке Саве код Чеврнтије, има и оваквих поглавља: „Прва паника“, затим „Друга паника“ и „Катастрофа“ (ВРС II, 72,73); даље, Битка на Дрини, Прва фаза, Друга фаза битке на Дрини (ВРС II, 118, 182), офанзива аустриске војске (ВРС, III 135), отступање главне снаге српске војске (ВРС III, 255), а да не наводимо расправе и суђења поводом пораза код Чеврнтије, као и критичке рада у разним операцијама.

Писац је тачно уочио да ће тенденциозно пребацује српској Врховној команди да се „привидно“ руководила заједничким интересима у бици на Дрини и наводи да је то гледиште усвојио и званичан ПРАУ (Зеленика, н.д.5). Штета што је писац био ограничен простором те није могао да изнесе и извештаје савезника, којим извештавају српску Врховну команду и српску Владу о превозињу трупа са српског на руски фронт; па траже да српска војска предузме офанзиву против Аустро-Угарске, као на пример извештај врховног команданта руске војске (ВРС II, 19).

У расправи се истичу техничке потешкоће као главни разлог због којег је српска Врховна команда била приморана да изводи почесно офанзиву, иако је и сама била за општу офанзиву на целом фронту (Зеленика, н. д. 12 и 13). На овакав рад српске Врховне команде свакако да је утицало сумњиво држање Бугарске и Албаније, које су увелико припремале чете за упад у Србију и на тај начин знатно ослабиле оперативну снагу српске војске (ВРС I,1). Тек пошто се све ово што је напред изнето буде имало у виду, може се схватити зашто је српска Врховна команда изводила офанзиву само са I армијом, док је II и III армију распоредила за одбрану. С правом се писац пита: да ли није било у сопственом и заједничком савезничком интересу да се одустане од офанзиве у Срему?

Делимична офанзива у Срему претставља велику жртву коју чини српска војска, већ заморена у бици на Церу и исцрпена у ратовима 1912/13 године; и, напослетку, војска која је остала скоро без резерве. Сремском операцијом српска војска је везала знатан део аустроугарских снага да не буде упућена на друге фронтове. То су чињенице које доказују да је српска

Врховна команда на сваки начин хтела да удовољи захтевима савезника, тј. да по цени највећих жртава удовољи њиховим тражењима, како то правилно констатује Зеленика.

Подела расправе на два одвојена дела, тј. на припремне радње и развој операција, омогућава брзо улажење у ситуацију. Писац даје преглед сваке операције понаособ, у склопу Битке на Дрини, везујући је за остале догађаје, па на основу свега тога даје поучна разматрања. Он не пропушта да удари гласом на пропусте који су учињени у току ове битке. Тако, на пример наводи да је српска Врховна команда задржала шест дана српско-црногорске снаге чекајући „докле се ситуација на главном бојишту не објасни“. Даље, указује на негативне командне односе између делова под српском и црногорском врховном командом, који су вапили за другојачијом организацијом. У осветљавању Поћорекове личности као војсковође и његовог утицаја на цара, износи веома занимљиве податке. Зеленика је тачно уочио манијашку осветољубивост према српском народу којом се руководио Поћорек, када је без икакве стратемиске целисходности отпочео 8 септембра прелазак у Србију (Зеленика, н.д.41).

Обострани планови у овој бици, као и начин излагања сложених операција са многобројним, и у више прилика импровизованим јединицама, приказани су једноставно, приступачно и необично прегледно. Приложене скице су тако исто прегледне и од велике вредности за праћење битке у разним њеним фазама.

Битку на Дрини писац је дао у ширем оперативном оквиру, имајући увек у виду да користи будућим писцима при побивању неправедних приговора ставу српске Врховне команде. Борбе које прелазе у тактичку област, нарочито оне код I армије, није приказао, јер како каже, то није сврха ове сажете студије. И поред наведеног, можда је требало нешто више казати о борбама на Гучеву, а нарочито на Мачковом Камену.

М. Зеленика је заиста на веома вешт начин успео да у сажетом обиму прикаже постанак и развој операција и карактеристику битке на Дрини. Према томе, нећемо претерати ако кажемо да, по вредности, рад прелази оквир постављеног циља, те као такав претставља не само позитиван већ и драгоцен прилог нашој историографији.

Др. Гавро А. Шкриванић